

MAREK WÓJTOWICZ

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Wydział Teologiczny

Sprawozdanie z konferencji naukowej

The Right to Believe: Perspectives in Religious Epistemology

(Bydgoszcz, 7–9 września 2010)

Na początku września 2010 r. Instytut Filozofii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy przy współudziale francuskiego Laboratoire d'Histoire des Science et de Philosophie-Archives Poincaré (University of Nancy/CNRS) zorganizował konferencję filozoficzną. Otrzymała się ona w dwóch miejscach. W pierwszym dniu konferowano w budynku UKW w Bydgoszczy, a w drugim i w trzecim – w uroczym Zespole Pałacowo-Parkowym w Ostromecku. Piękno, zarówno wewnątrz klasycystycznego pałacu, jak i jego otoczenia (zadbane trawniki, ogród różany), bez wątpienia sprzyjało dyskusjom filozoficznym.

O międzynarodowym charakterze konferencji decydowała nie tylko jej nazwa. Prawie połowę spośród dziesięciu referatów wygłosili goście z zagranicznych uczelni (reprezentowana była Francja, Niemcy, Islandia i USA). Dwa pierwsze dni zawierały wystąpienia w języku angielskim, w dniu trzecim obradowano po polsku.

Zaproponowany przez organizatorów tytuł konferencji sugerował podjęcie przez jej uczestników kwestii z pogranicza filozofii religii i teorii poznania. Decyzja wyboru tak określonej problematyki najprawdopodobniej nie została dokonana przypadkowo. Obecnie badania nad epistemologicznymi aspektami religii prowadzone są bardzo intensywnie. Wynika to, z jednej strony z braku satysfakcjonujących rozstrzygnięć analizowanych zagadnień (tego typu motywacja do badań filozoficznych jest zresztą niemal regułą), z drugiej strony zaś z powszechnego wśród filozofów religii przekonania o tychże zagadnieniach doniosłości.

Tematyka zdecydowanej większości wystąpień była zbieżna z założoną problematyką konferencji. Uwaga ta może wydać się oczywista sama przez się, jednak praktyka wielu spotkań naukowych uczy, że niejednokrotnie zbieżności tej w dużej liczbie wygłaszanych referatów trudno się doszukać (zaistnienie takiej sytuacji – obserwowane niestety także w opublikowanych pracach zbiorowych, których poszczególne rozdziały często ani między sobą, ani z tytułem nic nie łączy – wprost świadczy o braku staranności lub niekompetencji organizatorów).

Bezpośrednio do tytułu konferencji, który jest parafrazą słynnego tekstu Williama Jamesa *The Will to Believe*, odnosiło się wystąpienie Piotra Gutowskiego z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego *To be in truth or not to be mistaken? Agnosticism in relation to religious belief*. Referent omówił poglądy amerykańskiego myśliciela dotyczące dokonywanego przez człowieka wyboru między postawą teistyczną a ateistyczną. Charakterystyczne jest tu stanowisko Jamesa wobec agnostycyzmu, który zostaje, na podstawie kryteriów pragmatycznych, zrównany z ateizmem. Problem możliwości powstrzymania się przed rozstrzygnięciem dylematów związanych z religią przedstawiła Renata Ziemińska z Uniwersytetu Szczecińskiego w wystąpieniu *Scepticism and religious belief*.

The case of Sextus Empiricus. Ten starożytny klasyk sceptycyzmu zalecał odrzucenie wszelkich poglądów (w tym oczywiście religijnych) jako jedynie racjonalne stanowisko, bowiem prawdziwości żadnego z nich nie sposób dowieść. Postawa ta, w różny sposób modyfikowana, znajduje zwolenników także dzisiaj. Jednak wynikają z niej, jak się wydaje nieuchronnie, problemy na tyle trudne do rozwiązania, że kwestię jej racjonalności należy co najmniej zakwestionować, a być może w ogóle uznać stanowisko skrajnego sceptycyzmu za wewnętrznie sprzeczne.

Najbardziej oczekiwanym wystąpieniem był referat *Russell's China Teapot* Petera van Inwagena z amerykańskiego Notre Dame University, bez wątplenia jednego z najwybitniejszych współczesnych przedstawicieli filozofii religii. Powszechnie znane są jego badania nad takimi problemami, jak uzasadnienia teizmu, wolność, zło. Wspomniane oczekiwania prelegent po prostu zawiódł. Opisał jedynie dwie hipotetyczne i jednocześnie dowcipne historie: tytułową, zaczerpniętą z pism Bertranda Russella, a dotyczącą krążącego w przestrzeni kosmicznej porcelanowego imbryka oraz tajemnicze zniknięcie mężczyzny rzekomo spowodowane dużą wygraną w pokera w internecie. Zdarzenia te łączy, w obliczu braku jakichkolwiek dowodów, bardzo małe prawdopodobieństwo ich zaistnienia. Właściwą, racjonalnie uzasadnioną postawą człowieka wobec roszczeń domagających się uznania prawdziwości tego typu sytuacji winien być sceptycyzm. Analogicznie jest, zdaniem Inwagena, z afirmacją tez teologicznych. Ponieważ tezy te nie mogą być dowiedzione, więc rzetelny badacz nie może traktować je jako przedmiotu nauki.

Inny sposób naświetlenia problematyki związku między religią a nauką przedstawiła Urszula Żegleń z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w wystąpieniu *Religious beliefs in the face of rationalism*. Referat bazował na tezach wyrażonych w encyklice Jana Pawła II *Fides et ratio*. Prawdy wiary nie są i nie mogą być sprzeczne z rozumem, a jeśli wydaje się, że sprzeczność taka zachodzi, to jest to jedynie wynik ograniczeń ludzkiego intelektu. Chrześcijańska koncepcja kładzie nacisk na tajemniczość, która towarzyszy każdemu ludzkiemu poszukiwaniu prawdy. Tajemnice te można zgłębiać, ale tylko przez osobistą relację z Bogiem, przez doświadczenie wiary.

Wystąpienie Marka Wójtowicza z Uniwersytetu Śląskiego *Współczesna debata wokół koncepcji Doxastic Voluntarism* zawierało zarys problematyki dobrowolności przyjmowanych przez człowieka przekonań. Zwolennicy tej koncepcji twierdzą, że aprobata przynajmniej niektórych przekonań jest wynikiem autonomicznej decyzji osoby. Krytycy *Doxastic Voluntarism* traktują przyjmowanie i odrzucanie przekonań jako procesy dokonujące się poza wolą człowieka, niejako – wzorem postrzeżeń zmysłowych – narzucające się podmiotowi. Obie strony wspierają swoje stanowisko różnego typu argumentacją. Rozstrzygnięcie sporu albo, bardziej realistycznie, jednoznaczne ustalenie najistotniejszych kwestii spornych jest ważne nie tylko dla epistemologii, ale także dla etyki przekonań, filozofii religii i filozofii społecznej.

Temat ten podjął także Cyrille Michon z Université de Nantes w referacie *Aquinas and the will to believe*. Analizie poddana została definicja wiary św. Tomasza. Zwykle uznaje się Akwinatę za zwolennika dobrowolności (*voluntariness*) aktu wiary, ale uważna lektura *Sumy teologicznej* każe sąd ten zakwestionować. Prelegent zaproponował dokonanie stosownych uściśleń w wywodzie Tomasza, za pomocą których można dopiero sformułować tezę – tradycyjnie obecną w nauczaniu chrześcijańskim – mówiącą, że akty wiary są, do pewnego stopnia, dobrowolne.

Inny Francuz, Roger Pouivet z Université de Nancy, w wystąpieniu *An epistemology of revelation* przedstawił dylemat, któremu nadał nazwę *zagadka Greco*. Jest to paradoks, sformułowany przez Johna Greco, a polegający na tym, że przyjęcie oczywistych – jak się wydaje – tez: wszelka ludzka wiedza jest wynikiem poznania; poznanie Boga wymaga Jego łaski; łaska jest niezależna od naturalnego poznania, prowadzi do wniosku,

że wiara nie może być racjonalna. Pouivet ukazał, korzystając z argumentacji św. Tomasa z Akwinu, możliwość uniknięcia powyższego wniosku. John Greco z Saint Louis University również był uczestnikiem bydgoskiej konferencji, choć jego referat *Religious belief and evidence from testimony* nie dotyczył wspomnianej zagadki. Zawierał za to zarys problematyki epistemologii świadectwa, które uznać należy za ważne i dotychczas niedostatecznie przeanalizowane źródło wiedzy religijnej.

Adam Świeżyński z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w swoim wystąpieniu *Cud jako zdarzenie niezwykle. Filozoficzna analiza pojęcia cudu* zaproponował przededefiniowanie tego ważnego dla filozofii religii pojęcia. Zwykle cud określa się jako zjawisko spowodowane ponadnaturalną przyczyną, którego przebieg jest naukowo niewyjaśnialny. Prelegent postulował, aby zrezygnować ze sformułowania *przebieg naukowo niewyjaśnialny*, gdyż nie sposób uznać je za precyzyjne w świetle ciągłego rozwoju nauki. Kryterium cudu stałaby się wtedy jedynie ponadnaturalność przyczyny, którą ocenia się za pomocą procedur teologicznych.

Większość referatów bazowała na podejściu analitycznym, które zresztą jest współcześnie najczęściej stosowane w badaniach z zakresu filozofii religii. Na tym tle wyróżniało się wystąpienie Stanisława Judyckiego z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego *Transfiguration of human consciousness and eternal life*. Zawierało ono fenomenologiczny opis przeobrażeń w obrębie świadomości człowieka, które mogą dokonać się na drodze rozwoju religijnego, a których wzorem jest przemienienia świadomość Jezusa. Transformacje te, między innymi, dotyczą: poznania bytu, relacji: ogół–szczegół, samoświadomości, opozycji: świat wewnętrzny–świat zewnętrzny. Przemiany te warunkują osiągnięcie prawdziwie ludzkiego stanu świadomości i są bramą ku życiu wiecznemu.

Konrad Waloszczyk ze Szkoły Głównej Służby Pożarniczej w referacie *Religia jako poezja? O filozofii religii George'a Santayany* przedstawił poglądy myśliciela mało w Polsce znanego. Był on zwolennikiem metaforycznego ujmowania treści religijnych, a istniejącym religiom zarzucał aspirowanie do bezpośredniego, dosłownego opisu duchowego wymiaru rzeczywistości. Tak zorientowane religie z konieczności wikłają się, zdaniem Santayany, w wewnętrzne sprzeczności. Uniknąć ich mogą jedynie przez rezygnację z prób spełniania kryteriów naukowości na rzecz poetyckiego sposobu ujęcia swego przedmiotu. Religia nie wykraczająca poza metafory wychodzi, zdaniem prelegenta, naprzeciw współczesnemu ukierunkowaniu na dialog międzyreligijny oraz sprzyja zbliżeniu nauki i wiary.

Ogólnie merytoryczny poziom wystąpień można wysoko ocenić, a poruszone zagadnienia w większości ogniskowały się wokół istotnych problemów epistemologii religii. Z pewnością konferencja stała się okazją nie tylko do nawiązania kontaktów międzynarodowych, ale również do integracji środowiska polskich filozofów podejmujących badania nad religią. Trzeba podkreślić bardzo dobrą organizację całości. Na przykład, optymalne wydaje się przeznaczenie na każdy referat 45 minut, co pozwala bez pośpiechu przedstawić przygotowane treści i pozostawia jeszcze kilkanaście minut na dyskusję. Doceni to każdy, kto zetknął się podczas innych konferencji z notorycznymi, nawarstwiającymi się opóźnieniami w harmonogramie albo z quasi-asertywnym zachowaniem prowadzącego obrady, który przerywa wystąpienie bądź nie dopuszcza do zadania prelegentowi jakichkolwiek pytań. Za jedyne niedociągnięcie można uznać to, że nie wyzyskano obecności tak znanych naukowców jak Inwagen czy Greco dla celów popularyzacji filozofii. Niemal całkowity brak publiczności był jednak pewnym zgrzytem, pomimo świadomości, że „skuteczne” zaproszenie choćby studentów filozofii UKW wymagałoby daleko idących zmian organizacyjnych (tłumaczenie simultaniczne, inny termin). Pokłosem konferencji ma być praca zbiorowa w języku angielskim oraz artykuły w periodyku „Filo-Sofija”.

Ks. ŁUKASZ GAWĘŁ
Uniwersytet Śląski w Katowicach
Wydział Teologiczny

Konferencja:

„Kultura – domena naukowców czy dom mieszkalny człowieka?”
(Kraków, 28 października 2010)

Konferencja miała miejsce 28 października 2010 r. w siedzibie Instytutu Dialogu Międzykulturowego im. Jana Pawła II, przy ulicy Kanoniczej 18 w Krakowie. Wzięli w niej udział o. prof. UPJPII dr hab. Jarosław Kupczak, dr Dariusz Radziechowski oraz licznie zgromadzeni słuchacze.

Słowo powitania wygłosił o. prof. UPJPII dr hab. Jarosław Kupczak. Pragnąc wprowadzić wszystkich uczestników w temat konferencji, przedstawił on serię wydawniczą, w której krakowski Instytut Dialogu Międzykulturowego publikuje prace naukowe poświęcone dziedzictwu filozoficzno-teologiczno-antropologicznemu związanemu z myślą Jana Pawła II. W tejże serii – jako szósty jej tom – wydał swą książkę dr Dariusz Radziechowski, główny prelegent spotkania. Jego dzieło nosi tytuł: *Teologia kultury integralnej. Antropologiczne studium myśli Karola Wojtyły – Jana Pawła II*. Autor podejmuje w nim całościową analizę teologii kultury na podstawie nauczania Papieża Polaka. Książka stara się ukazać, między innymi, adekwatną relację pomiędzy kulturą a religią oraz podejmuje próbę diagnozy kryzysowego stanu współczesnej kultury, sugerując możliwe sposoby jej uleczenia. Jako antidotum na wybiórczość i redukcjonizm dzisiejszego kontekstu kulturowego, autor proponuje *kulturę integralną*. Jej inspiracją jest – bez wątpienia – wizja człowieka i jego działalności zawarta w pismach i przemówieniach Jana Pawła II. Na tejsze pozycji książkowej oparty został wygłoszony referat.

Prelegent zadeklarował na wstępie, iż w swoim wystąpieniu nie zamierza dokonywać prezentacji ani streszczenia opublikowanego dzieła. Jego intencją było natomiast przedstawienie podstawowych założeń myśli Jana Pawła II dotyczących kultury. Tematyka ta, jak podkreślił dr Dariusz Radziechowski, była częstym przedmiotem zainteresowania, troski i wystąpień publicznych Karola Wojtyły. Według papieskiego nauczania, kultura nie może stanowić wyłącznie domeny badawczej naukowców, nie może też być przedmiotem zainteresowania jedynie jakiegoś wąskiego grona specjalistów. To rzeczywistość nierozłącznie związana z każdą osobą ludzką i jej egzystencją. Stanowi ona dla człowieka swego rodzaju „dom mieszkalny”, jak ujmuje to – równie trafnie co malowniczo – w jednym ze swoich wystąpień Ojciec Święty (Leuven, 1985). Ludzie, według tego nauczania, żyją kulturą i żyją poprzez kulturę zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i wspólnotowym.

Człowiek, dzięki swej aktywności, może tworzyć nie tylko wielkość i piękno dzieł zewnętrznych (kultura zewnętrzna), jest on równocześnie zdolny by zadbać o wielkość i piękno własnej duszy, własnego serca (kultura wewnętrzna). Karol Wojtyła mówił w tym kontekście o *kulturze dzieł* i *kulturze osoby*. Analogiczny podział proponował już św. Tomasz z Akwinu, który – zajmując się działaniem człowieka – rozróżniał „dzieła przechodnie” i „dzieła nieprzechodnie”. Szczególną wagę w dyskursie poświęconym

kulturze posiadają te drugie, jako bezpośrednio doskonalące lub degradujące istotę ludzką. Warto jednak zauważyć, że również po owocach „przechodniej” aktywności człowieka – choć są one wtórne w stosunku do działającego podmiotu (*operari sequitur esse*) – można poznać wnętrze osoby, jej prawdziwą tożsamość. Dzieła kultury zewnętrznej mają też niewątpliwy wpływ na rozwój lub regres samego podmiotu działającego.

Następnie dr Dariusz Radziechowski zwrócił uwagę słuchaczy na znaczenie właściwej podstawy antropologicznej w każdej dyskusji o kulturze. Wizja kultury propagowana przez nauczanie Jana Pawła II nosi znamiona integralności. Pozostaje ona również w oczywistym związku z Konstytucją duszpasterską o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et Spes* Soboru Watykańskiego II. To nie wizja statyczna lecz dynamiczna. Obejmuje tak kulturę osoby, jak i kulturę dzieł. Dotyczy całego świata osoby ludzkiej: tego, co w niej materialne i tego, co duchowe, tego, co doczesne i tego, co transcendentne. Kultura winna postrzegać człowieka jako – unikalną w swoim rodzaju – jedność cielesno-duchową. Każda jednostronność na tym polu byłaby redukcjonizmem. *Kultura integralna* ma więc na celu całościowy rozwój osoby ludzkiej, rozwój uwzględniający również jej nadprzyrodzone powołanie. Człowiek jest bowiem istotą stworzoną i odkupioną przez Boga w Jezusie Chrystusie. Z tego właśnie powodu, pomiędzy kulturą i wiarą powinna istnieć nieustanna, wzajemna cyrkulacja. Rolą zaś Kościoła jest niestrudzone wspieranie tej – nad wyraz ważnej – relacji oraz dbanie o owocność tego dialogu.

Jedno z ważnych pytań egzystencjalnych współczesnego człowieka, mogłoby brzmieć – według prelegenta – w następujący sposób: „jaka jest kultura w której przychodzi mi żyć i jaka jest moja wewnętrzna kultura”? Dzisiejszy kontekst kulturowy nosi wyraźne znamiona kryzysu. Często dominuje w nim silnie zlaicyzowana wizja rzeczywistości. Bywa on opisywany jako „cywilizacja śmierci”, jako swego rodzaju antykultura zmierzająca do progresywnej degeneracji osoby ludzkiej. Pałaca staje się więc konieczność budowania takiej kultury, która uwzględniałaby zarówno osobową godność człowieka, jak i jego nadprzyrodzone powołanie. Oto jedna z głównych treści przesłania Jana Pawła II. To wezwanie skierowane do wszystkich. Bo choć nie każdy posiada szczególne zdolności, pozwalające mu uczestniczyć w tworzeniu „kultury dzieł artystycznych”, każdy może – i powinien – troszczyć się o rozwój „kultury własnej osoby”. Weryfikacja tego rozwoju następuje często w warunkach opresywnych, będących sprawdzianem najistotniejszych wartości, takich jak: przyjaźń, miłość, wierność wyznawanym ideałom. Rzeczą ważną jest, by przyczynić się do budowania nowej kultury – *kultury integralnej* – w sposób wolny i świadomie otwarty na uniwersalny prymat „bycia” nad „posiadaniem”. Nie bez znaczenia jest też tutaj chrześcijańska odwaga działania, wynikająca z autentycznego „otwarcia drzwi Chrystusowi” – podkreślił na zakończenie prelegent.

Konferencja dała początek ciekawej dyskusji, w której słuchacze – pochodzący z krakowskich i katowickich środowisk akademickich – podjęli szereg inspirujących tematów. Zastanawiano się, na przykład, czy twórczość Jana Pawła II na temat kultury można określić – w pełnym tego słowa znaczeniu – jako uporządkowany „system myślowy”? Z pewnością nie chodziło w nauczaniu Papieża o jakieś poboczne lub fragmentaryczne zainteresowanie kulturą. Na ten temat często i kompetentnie się wypowiadał. W pismach Karola Wojtyły można bez wątpliwości zauważyć pewną całościowość ujęcia. Chodzi tu właśnie o *teologię kultury integralnej* – sugerował dr Dariusz Radziechowski. O. prof. UPJPII dr hab. Jarosław Kupczak podkreślił też oryginalne połączenie – w dziełach papieskich – spojrzenia teologicznego i filozoficznego. Równie charakterystyczne dla myśli Wojtyły było wzajemne przenikanie się metafizyki klasycznej i fenomenologii, co pozwoliło na nowatorskie ujęcie problemu teologii kultury.

Spotkanie zakończyło się postulatem odważnego i wytrwałego współtworzenia kultury, opartej na chrześcijańskiej wizji rzeczywistości. To bodaj najskuteczniejszy sposób na integralny rozwój człowieka w dzisiejszym świecie. W świecie tak głęboko naznaczonym przez relatywizm poznawczo-etyczny oraz zdominowanym przez prądy kulturowe, które zbyt łatwo zapominają o – objawionej w Jezusie Chrystusie – nadprzyrodzonej godności każdej osoby ludzkiej.

MONIKA SLODIČKOVÁ

Uniwersytet Proszowski w Preszowie (Republika Słowacji)

Wydział Teologii Greckokatolickiej

Prezentácia života a diela profesora Mikuláša Russnáka v Prešove

Dňa 20.10.2010 sa konala na Gréckokatolíckej teologickej fakulte PU v Prešove medzinárodná vedecká konferencia vedeckého projektu VEGA s názvom *Ekumenický aspekt života a diela profesora Mikuláša Russnáka (1878–1954) v kontexte súčasného medzináboženského dialógu*. Hlavným organizátorom konferencie bola Katedra filozofie a religiozistiky GTF PU v Prešove pod vedením vedúceho projektu, doc. ThDr. PaedDr. Andreja Slodičku, PhD. Spoluorganizátormi konferencie boli Gréckokatolícke arcibiskupstvo Prešov, Wydział Humanistyczno-Społeczny ATH w Bielsku-Białej, Wydział Teologiczny UŚ w Katowicach, Polskie Towarzystwo Filozoficzne w Cieszynie, Katolickie Stowarzyszenie „Civitas Christiana” w Bielsku-Białej a Beskidzki Instytut Nauk o Człowieku.

Po úvodnom speve bohoslvcov z Gréckokatolíckeho kňazského seminára v Prešove a modlitbe *Kráľu nebeský* sa k účastníkom konferencie prihovoril prešovský arcibiskup a metropolita Mons. ThDr. Ján Babjak SJ, PhD., ktorý vyzdvihol osobnosť profesora Mikuláša Russnáka ako človeka hlbokaj a živej viery s prísnyim denným režimom, ktorého považujeme za najučenejšieho muža v dejinách Prešovského biskupstva. Prof. ThDr. Peter Šturák, PhD., dekan GTF PU, vyslovil vo svojom príhovore presvedčenie, že „*predstavenie tejto vynikajúcej osobnosti akademického a cirkevného života v prvej polovici 20. storočia zaiste prinesie komplexnejší pohľad, nakoľko riešiteľský kolektív venuje svoju pozornosť pri spracovaní diela profesora Mikuláša Russnáka z viacerých oblastí a to: dogmatickej, pastorálnej, liturgickej, právnej a homiletickej*“.

S prvým príspevkom vystúpil prof. ThDr. Vojtech Boháč, PhD., ktorý predstavil životopis Dr. Mikuláša Russnáka. PhD. Jaroslav Coranič, PhD. sa zamerl na obdobie rokov 1918 – 1922, v ktorom Dr. Mikuláš Russnák pôsobil ako generálny vikár Prešovského gréckokatolíckeho biskupstva. Doc. ThDr. PaedDr. Andrej Slodička, PhD. prezentoval primát apoštola Petra a rímskych pápežov v reflexii profesora Mikuláša Russnáka. Kodifikáciou kánonického práva východných katolíckych cirkví v diele profesora Mikuláša Russnáka sa zaoberal JCDr. František Čitbaj, PhD. S ďalšími príspevkami vystúpili hostia a spoluorganizátori z Poľska.

Ks. dr hab. Józef Budniak, prof. UŚ prezentoval ekumenický význam svedkov 20. stor., medzi ktorých zaradil aj profesora Mikuláša Russnáka. Dr hab. Wiesław Wójcik, prof. ATH poukázal na prítomnosť Solovjovových myšlienok v diele Mikuláša Russnáka.

Dr Marek Rembierz, dr Stanisław Ciupka, ks. dr Stanisław Cader a Lic. Maria Misik prezentovali ekumenický aspekt života a diela významných poľských predstaviteľov duchovného života v kontexte diela Mikuláša Russnáka, pričom poukázali na význam pre súčasný medzináboženský dialóg. Dr Aleksy Kowalski predstavil Mikuláša Russnáka ako pokračovateľa pneumatológie Otcov Cirkvi. Dr Mirosław Murat a dr Mieczysław Dudek, inšpirovaní ekumenizmom M. Russnáka, poukázali na potrebu výchovy v duchu tolerancie. Dr hab. Grzegorz Grzybek, prof. UR hovoril o sociálnom zaangažovaní

duhovenstva v stredovýchodnej Európe na počiatku 20. stor. Ďalší člen riešiteľského kolektívu, doc. ThDr. Michal Hospodár, PhD. analyzoval dielo M. Russnáka *Tožestvo svjataho liturgizovania časť I.* ThDr. Lubomír Petřík, PhD. predstavil vybrané kázne profesora Mikuláša Russnáka, Mgr. Mária Poliaková, PhD. poukázala na prínos práce profesora M. Russnáka v oblasti biblických vied a biblickej exegézy a ThDr. PaedDr. Monika Slodičková, PhD. prezentovala sviatok Krista Kráľa v byzantskom liturgickom roku podľa Mikuláša Russnáka.

Z konferencie vyšli dva zborníky, z ktorých jeden obsahuje výlučne slovenské príspevky z prvej etapy riešenia projektu, ktoré boli prezentované na medzinárodnej vedeckej konferencii v Prešove 20. októbra 2010.